

קוד המפתח: התעלומה בסטטאות ירושלים

יֵאָז דִּנְה לִיטֶאחֹז

ירושלים של סוף המאה ה-19 הייתה המקום הכי רועש והכי שקט בעולם בעת ובעונה אחת.

לְיִבֵּל עֵמֵד בְּפִינַת הַסְּמֵטָה וְחֶשֶׁק שְׁפִתַיִם. מולו עמד יָאָנִי, ילד שהגיע מיוון, והחזיק בידו משהו שנראה כמו המפתח הכי חשוב בעולם – המפתח למחסן הגרוטאות של השכונה, המקום היחיד שבו אפשר היה למצוא גלגלים ישנים לבניית עגלה. לייבל רצה את המפתח. הוא היה חייב אותו. אבל הייתה בעיה אחת, גדולה כמו חומות העיר העתיקה: לייבל דיבר יידיש, ויאני דיבר לְדִינֹו. "גֵּב מִיר דֶּעם שְׁלֶןסֶל!" (תן לי את המפתח!) צעק לייבל ותפס באוויר בידיו. יאני צמצם את עיניו. "קִי קִיֶרס?" (מה אתה רוצה?) הוא שאל בטון חשדני. הם עמדו שם, שני ילדים בני עשר, במרחק של חצי מטר זה מזה, אבל במרחק של אלף קילומטרים מבחינת הבנה. התסכול בער בהם. יצחק, ילד שלישי שהגיע ממרוקו, הצטרף למעגל. הוא ניסה להסביר בערבית-יהודית שיש שומר שמתקרב, אבל השניים האחרים רק הסתכלו עליו כאילו נחת מהירח. "אנחנו נראים כמו חבורה של אילמים," חשב לייבל בזעם. הם היו כולם יהודים, לכולם היו אותן פאות או אותן כיפות, כולם חלמו להגיע לארץ ישראל – ועכשיו, כשהם כאן, הם תקועים בתוך "מגדל בבל" של שפות. בלי תקשורת, לא תהיה עגלה, לא יהיה משחק, ולא תהיה חבורה. לפתע, דלת עץ חורקת נפתחה. מתוך הבית הקטן והדל יצא איש שנראה כאילו לא ישן שבועות. זקנו היה מחודד, עיניו בלטו מאחורי משקפיים עגולים, ובידיו הוא החזיק ערימה של דפים שנראו כמו מפה סודית. "עצרו!" קרא האיש.

הילדים קפאו. המילה הייתה מוכרת. "עצרו" – מילה מהתפילה, מהתורה. אבל האיש הזה השתמש בה כאילו היא נשק.

"למה אתם נלחמים בשפות של הגלות?" שאל האיש, וקולו רעד מהתרגשות.

"הרי כאן זה הבית. ובבית מדברים בשפה של הבית!"

"אדוני," אמר לִיבֵל ביידיש, "אנחנו לא מבינים אחד את השני." האיש, אליעזר בן יהודה, התקרב אליהם. הוא לא נראה כמו מורה רגיל. הוא נראה כמו מהפכן שמנסה להצית שריפה.

"אתה," הוא הצביע על יָאָנִי, "מה יש לך ביד?" "שֶׁלֶסֶל..." גמגם יָאָנִי, מנסה להשתמש במילה של לִיבֵל כדי לרצות את האיש. "לא!" שאג בן יהודה בחיוך.

"זה מפתח. אמרו אחרי: מ-פ-ת-ח. זה פותח דלתות, וזה יפתח גם היכולת שלכם לתקשר זה עם זה."

הילדים החליפו מבטים. 'מפתח'. זה נשמע מוזר, קצת נוקשה, אבל היה בזה משהו מחשמל.

"בואו איתי," אמר בן יהודה. הוא הכניס אותם לחדר העבודה שלו. החדר היה נראה כמו מעבדה של מדען מטורף, רק שבמקום מבחנות היו בו פתקאות. אלפי פתקאות עם מילים.

"הילד שלי, איתמר," לחש בן יהודה, "הוא הילד הכי אמיץ בעולם. הוא לא שומע אף שפה חוץ מעברית. לפעמים הוא בוכה כי הילדים בחוץ צוחקים עליו, קוראים לו 'הילד העברי' כאילו זו קללה. אבל הוא המפקד של הצבא החדש שלי. צבא של מילים."

הוא שלף דף וכתב עליו באותיות גדולות: גלידה, אופניים, עיתון.

"המצאת את המילים האלה?" שאל לייבל בעיניים לטושות. "חלק מצאתי בספרים עתיקים והחזרתי לחיים, וחלק יצרתי מחלקים של מילים אחרות," הסביר בן יהודה. "השפה שלנו הייתה בתוך ארון קבורה. אני פשוט דופק על הדלת ואומר לה: 'קומי, ילדה, הגיע הזמן לדבר!'."

גלידה

אופניים

בובה

באותו רגע נשמעה שריקה מהרחוב. השומר התקרב למחסן הגרוטאות. הילדים היו חייבים לפעול.

"יָאָנִי!" קרא לייבל. הוא הצביע על המפתח. "תן לי את המפתח! מהר!" יָאָנִי הבין. לא בגלל הידיים, אלא בגלל המילה. "קח!" הוא ענה בעברית, והושיט לו את המתכת הקרה.

"סעדיה! תסתכל!" צעק יאני לעבר הילד ממרוקו, מצביע על השומר. "יאני רואה!" ענה סעדיה.

שלושתם רצו לעבר המחסן, מתואמים כמו שעון שוויצרי. המילים החדשות היו כמו דבק שהצמיד אותם זה לזה. בפעם הראשונה בחייהם, הם לא היו "הילד מרוסיה" או "הילד מיוון". הם היו חבורה.

כשסיימו לבנות את העגלה – עם גלגלים חורקים וקרשים רעועים – הם התיישבו עליה בנשימה כבדה.

"איך נקרא לעגלה?" שאל יאני. לייבל חשב על האיש עם הפתקאות, האיש שחי בבית דל אבל הרגיש כמו מלך אימפריית המילים. "נקרא לה... תקווה," אמר לייבל.

הם ידעו שהדרך עוד ארוכה. שהמבוגרים בירושלים ימשיכו לצעוק עליהם שזה אסור לדבר עברית ביום-יום, שזה חילול הקודש. הם ידעו שבן יהודה ימשיך להילחם בעוני וברעב כדי להוציא עוד גיליון של העיתון שלו. אבל כשהם דהרו עם העגלה במורד הרחוב, צועקים אחד לשני "זהירות!" ו"ימינה!", הם הבינו שהם כבר לא לבד.

השפה העברית לא רק חזרה לחיים – היא נתנה להם חיים!

1. מדוע לייבל ויאני לא הצליחו להבין זה את זה?

- א. כי הם היו בריב על מפתח המחסן.
- ב. כי כל אחד מהם דיבר שפה אחרת שהביא מהגלות.
- ג. כי השומר בחוץ עשה רעש חזק מדי.
- ד. כי הם לא רצו לשחק יחד.

2. מהו הקושי המרכזי שמתואר בסיפור דרך דמויות הילדים?

3. בטקסט נכתב: "הם היו תקועים בתוך 'מגדל בבל' של שפות". למה הכוונה בביטוי "מגדל בבל" בהקשר זה?

- א. שהילדים בנו מגדל גבוה מחלקי עגלה.
 - ב. שהשפות הרבות יצרו בלבול וחוסר יכולת לתקשר.
 - ג. שהילדים גרו בבניין גבוה מאוד בירושלים.
 - ד. שהשפה העברית היא שפה עתיקה מאוד.
4. כיצד מתואר אליעזר בן יהודה בסיפור? (סמנו את התשובה הנכונה)

- א. כאיש עשיר שקנה לילדים צעצועים.
 - ב. כמורה קשוח שדרש מהילדים להפסיק לשחק.
 - ג. כמהפכן נלהב שרואה במילים "צבא" ו"משימה".
 - ד. כשומר של מחסן הגרוטאות בירושלים.
5. בן יהודה אומר על השפה העברית: "היא כמו נסיכה שנרדמה בטירה". מה הוא מנסה להסביר בעזרת דימוי זה?

6. בסיפור מוזכר בנו של אליעזר בן יהודה, איתמר. מדוע הוא מכונה "המפקד של צבא המילים"?

- א. כי הוא היה חייל בצבא האמיתי.
- ב. כי הוא היה הילד הראשון שדיבר רק עברית, למרות הקושי והבדידות.
- ג. כי הוא המציא את כל המילים שמופיעות במילון.
- ד. כי הוא פיקד על לייבל ויאני בבניית העגלה.

7. לפניכם משפט מהסיפור: "המילים החדשות היו כמו דבק שהצמיד אותם זה לזה". למה הכוונה?

- א. המילים היו דביקות ולא נעימות.
 - ב. הילדים השתמשו בדבק כדי לכתוב מילים.
 - ג. השפה המשותפת אפשרה להם לשתף פעולה ולהפוך לחברים.
 - ד. בן יהודה הדביק פתקאות על הבגדים של הילדים.
8. בסיפור מופיעות המילים הבאות שחידש בן יהודה: מפתח, גלידה, אופניים, בובה. בחרו אחת מהמילים והסבירו מדוע, לדעתכם, היה דחוף לבן יהודה לחדש דווקא אותה עבור הילדים?

9. האם לדעתכם שם הסיפור מתאים לתוכנו? נמקו את תשובתכם על פי הכתוב.

10. לו הייתם פוגשים את אליעזר בן יהודה באותו יום, איזו מילה חדשה הייתם מבקשים ממנו להמציא עבורכם? הסבירו למה המילה הזו חשובה לילדים.

11. השלימו את המילים החסרות בקטע הבא לפי תוכן הסיפור שקראתם. תוכלו להיעזר במחסן המילים שלמטה.

ירושלים של סוף המאה ה-19 הייתה עיר של _____ רבות. ילדים שעלו מארצות שונות חשו _____ רב מפני שלא הצליחו לתקשר זה עם זה. לייבל, שדיבר יידיש, ויאני, שדיבר לאדינו, עמדו זה מול זה ב _____ . הכל השתנה כשהם פגשו את אליעזר בן יהודה. הוא האמין שהשפה העברית היא ה _____ שיחבר בין כל היהודים. בן יהודה עבד יומם ולילה על חידוש מילים, והפך את העברית משפה של ספרים עתיקים לשפה _____ ויומיומית. בזכותו, הילדים כבר לא היו זרים, אלא הפכו ל _____

מחסן מילים: חבורה, שפות, תסכול, גשר, שתיקה, רהוטה, מודרניות.

12. לפניכם שמות עצם מהסיפור. התאימו לכל שם עצם את שם התואר המתאים לו ביותר מתוך הרשימה: (שימו לב: יש יותר תארים משמות עצם)
שמות העצם:

1. סמטה _____
2. מילון _____
3. עגלה _____
4. עיניים _____

רשימת תוארי השם:

- בוערות
- רעועה
- צרות
- עתיקה
- עב-כרס
- מפותלת

13. בחרו את הפירוש הנכון למילה המודגשת בכל משפט (היעזרו בהקשר של המשפט):

"יאני החזיק בידו מפתח למחסן הגרוטאות..."

- א. חפצים יקרים וחדשים.
- ב. פסולת של חפצים ישנים ושבורים.
- ג. אוכל טעים שחולק לילדים.

"הוא דיבר עברית רהוטה, מילה אחר מילה."

- א. שפה מבולבלת ולא ברורה.
- ב. שפה שוטפת, ברורה ומדויקת.
- ג. שפה שקטה מאוד שכמעט לא שומעים.

14. לפניכם השורש ח.ב.ר. השלימו את המשפטים הבאים בעזרת מילים מאותה משפחה (פועל, שם עצם או שם תואר):

1. לייבל ויאני החליטו להקים _____ סודית כדי לבנות עגלה.
2. השפה העברית _____ בין הילדים שהגיעו מארצות שונות.
3. בן יהודה רצה שכל ילד ירגיש שיש לו _____ לדבר איתו בעברית.
4. בן יהודה הצליח _____ בין הילדים בעזרת השפה העברית.

15. השלימו את המשפטים הבאים לפי הסיפור:

1. הילדים שתקו בחצר מפני ש _____
2. אליעזר בן יהודה הקדיש את חייו להחייאת השפה כדי ש _____

1. הילדים הצליחו לבנות את העגלה בזכות _____

16. האם לדעתכם חשוב שילדים בני גילכם יקראו את הסיפור הזה? האם הייתם ממליצים להם לקרוא אותו? נמקו
